

ТВОРБА ОСНОВНИХ БРОЈЕВА У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Бројеви у српском језику нису класификовани са становишта начина њихове творбе. Циљ овог рада је да покаже да је класификација бројева са творбеног аспекта из руског језика у потпуности применљива на српски језик.

Кључне речи: бројеви, основни бројеви, прости бројеви, прости изведени бројеви, двокомпонентни бројеви, бројни изрази.

Бројеви припадају групи променљивих речи које означавају бројност, количину, збир. У зависности од значења и граматичких особености деле се на неколико подтипова. У овом раду ћемо се бавити основним бројевима и то са аспекта њихове творбе. Бавећи се компаративним истраживањима на пољу руско-српске дериватологије, суочени са многим, још увек отвореним питањима у науци о грађењу речи српског језика, уочили смо да се начину настанка бројева не поклања онолико пажње колико ова врста речи то завређује и да не постоји свеобухватна класификација начина њихове творбе.

Рад који је пред вама има за циљ да покаже да је постојећа класификација из нама врло сродног руског језика, применљива на материјалу из српског језика.

Према постојећој класификацији у руском језику бројеви се, са становишта њихове структуре, деле на *немотивисане*, односно *просте* (простые), и *мотивисане*. Међу мотивисаним бројевима разликујемо *просте изведене* (суффиксальные), *двокомпонентне* (сложные) и *бројне изразе* (составные).

Рад смо поделили на четири целине у зависности од начина грађења бројева, и у оквиру сваке целине примерима из грађе илустровали један од два типа односа: када у оба језика постоји еквивалентност или када се јављају разлике на творбеном плану.

---

¹ jelena_lepojevic@filfak.ni.ac.rs

1. **Прости бројеви са термилошког становишта.** У немотивисане или просте бројеве спадају они бројеви који се састоје од корена и наставка за облик, материјално израженог или нултог: *один* + $\emptyset$, *две* + *а*, *сто* + $\emptyset$. Доказ да се у наведеним бројевима као творбени формант јавља нулти суфикс можемо наћи у њиховој парадигми, или, у руском језику, само поређењем облика за род, на пример *один* са обликом *одн-а* за женски род, *одн-о* за средњи и обликом *одн-и* који се употребљава за сва три рода у множини.

1.1. **Прости бројеви у оба језика.** Група простих бројева коју чине исти бројеви у оба језика, с обзиром на то да су у питању сродни језици, разумљиво је велика. Њу чине следећи бројеви:

руски: *один* (м.р.), *одна* (ж.р.), *одно* (ср.р.), *одни* (мнж.ч.); *два* (м.р. и ср.р.), *две* (ж.р.), *три*, *четыре*, *пять*, *шесть*, *семь*, *восемь*, *девять*, *десять* и *сто*;

српски: *један*, *два*, *три*, *четири*, *пет*, *шест*, *седам*, *осам*, *деведесет* и *сто*.

Интересантно је то да су се у руском језику за бројеве *један* и *два* сачувала обележја рода, у случају броја *један* и посебна форма за множину, а да су се у српском та обележја изгубила и да се исти облици употребљавају за сва три рода.

[...], обесивши једну од својих великих рукавица за пас и одмеривши све, редом, [...].

С, г, II, стр. 48

За двумя зайцами погонишься – ни одного не поймашь, говорит народная, или, вернее, простонародная пословица.

П, ч, I, г, VIII, II

[...], сунув одну перчатку за пояс, принялся всех их мерить взглядом.

Пере, к, I, г, II, с. 45

Ко хоће веће, изгуби и оно из вреће – каже народна, или тачније, сељачка пословица.

Д, д, I, п, VIII, II, стр. 181

Облик *двумя* из примера на руском језику представља облик инструментала јединине броја два. У његовом је саставу лако уочљив корен броја *дв-* и материјални изражени наставак за облик *-умя*. У пословици на српском језику немамо облик броја, али би он, у инструменталу јединине, гласио *двима*.

Она прежеде встречалась мне раза три–четыре в моей московской жизни и являлась бог знает откуда, [...].

П, ч, I, г, II, I

Раније сам је једно три–четири пута срео док сам живео у Москви, и искрсавала би бог те пита одакле, [...].

Д, д, I, п, II, I, стр. 29

Как следует в таких случаях, его мигом увезли за границу, но месяцев через пять он вдруг опять появился, [...].

П, ч. I, г. II, I

Во весь этот срок, [...], он приходил всего раз шесть или семь, [...].

П, ч. I, г. VII, III

Но на этот раз я, не дождав-шись кофею, улизнул из дому ровно в восемь часов.

П, ч. I, г. VIII, I

Я пролежал в беспмятстве ровно девять дней.

П, ч. II, г. IX, IV

Муж и жена, после десет година брака, и љубави, седели су сад на трonoшцу, као глувонем и глувонема.

ДкС, т. I, г. III, стр. 112

Форма *десяти* у руском језику једнака је за три падежна облика – генитив, датив и локатив, док у српском језику овај број није променљив.

1.2. **Прости бројеви у руском језику.** Прости бројеви у руском језику, чији еквиваленти у српском не спадају у просте бројеве, јесу бројеви четрдесет и деведесет. У српском језику ови бројеви спадају у групу двокомпонентних бројева насталих синтаксичком творбом.

– Где спрос, там и рынок; не спроси вы, – за сорок копеек не продад бы.

П, ч. I, г. III, II

Број 40 (сорок) у руском језику је променљив, али има само два падежна облика – *сорок* за номинатив и акузатив и *сорока* за све остале падеже.

О питању настанка и структуре броја 90 (девјаносто) у етимолошким речницима можемо пронаћи различите ставове па смо мишљења

Као што је ред у таквим приликама, сместа су га одвели у иностранство, али после неких пет месеци он се наједном опет појави, [...].

Д, д. I, п. II, I, стр. 31

Читаво ово време, [...], долазио је укупно неких шест или седам пута, [...].

Д, д. I, п. VII, II, стр. 161

Али овај пут сам, не дочекавши кафу, умакао из куће тачно у осам сати.

Д, д. I, п. VIII, I, стр. 167

Прележао сам у несвести пуних девет дана.

Д, д. II, п. IX, IV, стр. 72

После десяти лет брака и љубви муж и жена сидели на своих трехногих табуретах словно глухонемые.

Пере, т. I, к. II, г. III, с 299

Где постоји потражња, ту је и тржиште; да ви нисте тражили, за четрдесет копејки га не бих продао.

Д, д. I, п. III, II, стр. 59

да је то више питање етимолошке анализе с обзиром на то да се, данас, у броју препознају компоненте девет и сто али семантичка анализа са синхроног становишта то не потврђује. Зато се тај облик може сматрати простим, при чему је некадашња морфемска анализа непрозирна услед процеса (пере)интеграције.

2. Прости изведени бројеви са термилошког становишта. Под простим изведеним бројевима, можемо их још звати и суфиксалним, подразумевамо бројеве који су настали од простих уз помоћ суфикса **-надцатъ** и **-дцатъ** (*один-надцатъ, дв-е-надцатъ, дв-а-дцатъ, тр-и-дцатъ*) у руском језику и суфикса **-наест** у српском језику (*пет-наест, четр-наест, осам-наест*).

2.1. Прости изведени бројеви у оба језика. Ову групу чине бројеви од једанаест до двадесет у оба језика.

[...]: следующий поезд проходил в одиннадцать часов ночи.

П, ч. III, г. VII, II

[...]: следећи воз је пролазио у једанаест сати увече.

Д, д. III, п. VII, II, стр. 218|219

Број 11 у руском језику има два *n*, једно из суфикса **-надцатъ**, а друго из корена, док је у српском језику дошло до сажимања удвојеног сугласника (*један + наест < једанаест*).

Пропали мои пятнадцать рублей!

П, ч. I, г. IX, V

–Версилов живет в Семеновском полку, в Можайской улице, дом Литвиновой, номер семнадцать, [...].

П, ч. I, г. VIII, II

Оде мојих петнаест рубаља!

Д, д. I, п. IX, V, стр. 214

–Версилов станује у Семјоновском пуку, у Можайској улици број седамнаест, [...].

Д, д. I, п. VIII, II, стр. 181

2.2. Прости изведени бројеви у руском језику. Бројеви *двадест* и *тридесет* у руском језику такође спадају у групу простих бројева насталих помоћу суфикса **-дцатъ**. Њихови еквиваленти у српском, међутим, настали су срашћивањем основа два броја.

–[...]: неужели в целые эти двадцать лет вы не могли подействовать на предрассудки моей матери, [...]?

П, ч. I, г. VII, I

– Я думаю, что если б только это могло вас прельстить, то я бы простоял где-нибудь тридцать лет столпником на одной ноге...

П, ч. I, г. VIII, II

–[...]: зар ра свих ових двадесет година нисте могли да утичете на предрасуде ноје мајке, [...]?

Д, д. I, п. VII, I, стр. 155

–Мислим да бих био спреман, само кад бих могао тиме да вас освојим, да престојим негде тридесет година као испосник на једној нози ...

Д, д. III, п. X, II, стр. 280

3. **Двокомпонентни бројеви са термилошког становишта.** У двокомпонентне, односно сложене бројеве, спадају они у чијој структури, са синхроног становишта, налазимо по два корена и по два нулта наставка. Потврду ове тезе, бар што се руског језика тиче, тражимо у њиховој парадигми, на пример, *шес[т']-о-десет-о* и *шест-и-десет-и*. Бројеви типа *седам-о-десет-о* или *осам-о-десет-о* у српском језику нису променљиви, али се и код њих лако могу уочити две теме у основи броја.

3.1. **Двокомпонентни бројеви у руском и српском језику.** Синтаксичка творба је јако продуктиван тип образовања сложених бројева и у руском и у српском језику. Овим творбеним поступком настала је велика група сложених бројева који могу означавати десетице и стотине.

[...]; вам еще пятьдесят лет впереди.

П, ч. I, г. III, VI

Все вещи уже были заложены, так что я даже отдал матери, таинственно от Версилова, мои таинственные шестьдесят рублей.

П, ч. I, г. I, VIII

Број 60, настао од *шест+десет*, је у српском језику претрпео најпре процес упрошћавања сугласничке групе *ст*, а затим и процес асимилације по звучности те се те промене огледају и у писању.

[...]; имате још педесет година пред собом.

Д, д. I, п. III, VI, стр. 76

Све ствари су већ биле заложене, тако да сам чак дао мајци кришом од Версилова мојих тајних шездесет рубаља.

Д, д. I, п. I, VIII, стр. 24

[...], лет же ему казалось за семьдесят.

П, ч. III, г. I, II

[...], а изгледало је да има преко седамдесет година.

Д, д. III, п. I, II, стр. 81

Ови бројеви образују се срашћивањем простог броја и форме генитива множине именице која означава десетицу. Приликом деклинације мењају се оба дела [Маројевић 2001¹: 148].

Друга група бројева означава стотине. Овој групи припадају бројеви: *двести, триста, четирист, пјатсот, шестсот, семьсот, восемьсот и девјатсот*. У српском овој групи припадају исти ови бројеви само са нешто другачијом фонетском структуром: *двеста, триста, четирист, петсто, шесто, седамсто, осамсто, деветсто*.

У бројевима типа *двести, триста, четирист* такође се могу издвојити два корена и два наставка: *дв-е-ст-и, дв-ух-сот-о, дв-ум-ст-ам* и тако даље кроз парадигму.

Шеля тихо и, кажется, прошел очень много, шагов пјатсот, как вдруг почувствовал, что меня легка ударили по плечу.

П, ч. I, г. X, IV

Трех тысяч у меня тогда в кармане, разумеется, не случилось, но я достал семьсот рублей и вручил ему их на первый случай, и что же?

П, ч. I, г. VII, II

Ишао сам полако и одмакао врло далеко, изгледа око петсто корака, кад наједном осетих како ме неко овлаш удари па рамену.

Д, д. I, п. X, IV, стр. 238

Три хиљаде рубаља код себе тада, наравно, нисам имао, али нађем седамсто рубаља и да му их за почетак, и шта мислиш?

Д, д. I, п. VII, II, стр. 160

Руски облик *двести* настао је као резултат срастања простог броја *две* и номинатива старе двојине именице средњег рода *сто*; бројеви *триста, четирист* у руском, и *двеста, триста* у српском, настали су од простог броја и облика номинатива множине именице *сто*(тина); а бројеви од 500 до 900 су настали од броја и форме генитива множине именице *сто*: *пјат сот → *пјатсот* [Маројевић 2001¹: 149].

3.1. *Двокомпонентни бројеви у српском језику*. У српском језику група сложених бројева је незнатно већа; наведеним бројевима из руског језика у српском се придружују и *двадесет, тридесет, четрдесет и деведесет*.

Многи ће ту провети десет, двадесет, па и више година.

ДкС, т. I, г. XV, стр. 436

Многие проведут здесь десять, *двадцать* и больше лет, превратившись в живые скелеты.

Пере, т. II, к. II, г. XV, с 69

4. **Бројни изрази са термилошког становишта.** Бројне изразе добијамо међусобним комбиновањем простих бројева или простих и сложених бројева. У овој врсти бројева влада строги поредак компоненти који искључује могућност замене места чланова, такви су бројеви типа *сто двадцать пять, три тысячи пятьсот двадцать восемь*.

У бројне изразе, у оба језика, спадају бројне вредности између две десетице и стотине и они преко хиљаде. Таквих је примера у грађи у изобилу па ћемо навести само неколико.

Я, разумеется, не надеялся выиграть пари: было тридцать шесть шансов против одного, [...].

П, ч. II, г. VI, III

Он две тысячи триста остальных требовал же с меня, в виде заемного письма, для верности, на имя одного купца.

П, ч. I, г. VII, II

Нисам се, наравно, надао да ћу добити окладу: било је тридесет шест напрема један вероватноће да зего неће изаћи; [...].

Д, д. II, п. VI, III, стр. 350

На осталих две хиљаде и триста рубаља узео је од мене, ради сигурности, признаницу о дугу на име једног трговца.

Д, д. I, п. VII, II, стр. 160

5. **Закључна разматрања.** Проблем творбе основних бројева није тако често био предмет истраживања српских дериватолога и досад није урађено истраживање које би систематизовало творбене поступке за образовање основних бројева и њихов међусобни однос. Овај рад управо представља систематизацију ових творбених модела и класификацију бројева са творбеног аспекта.

Из свега изложеног несумњиво се види да је класификација руског језика апсолутно применљива на основне бројеве у српском језику. У случајевима појединачних бројева из српског језика, који се својом структуром разликују од својих руских еквивалената, показали смо да се, иако не припадају истом подтипу, могу обухватити овом класификацијом. Резултати компаративно-контрастивне анализе примењене у овом раду отварају могућност ревизије морфолошко-творбене типологије бројева у српском језику и указују на потребу увођења једне овакве класификације која би, по нашем мишљењу, нашла примену и у методичкој пракси наставе граматике у средњој школи.

Извори

- Д: Фјодор Достојевски, *Дечко*, превели Милена и Радмило Маројевић, Радуга, Москва, 1992.
- ДкС, т. I: Милош Црњански, *Друга књига сеоба*, I, ЗУНС, Београд, 2002.
- ДкС, т. II: Милош Црњански, *Друга књига сеоба*, II, ЗУНС, Београд, 2002.
- П: Федор Михайлович Достоевский, *Подросток*
- Пере, т. I, к. I: Милош Црњанский, *Переселение*, книга I, перевод И. Дорбы, Художественная литература, Москва, 1978.
- Пере, т. I, к. II: Милош Црњанский, *Переселение*, книга I, перевод И. Дорбы, Художественная литература, Москва, 1978.
- Пере, т. II, к. II: Милош Црњанский, *Переселение*, книга II, перевод И. Дорбы, Художественная литература, Москва, 1978.
- С: Милош Црњански, *Сеобе*, ЗУНС, Београд, 2002.

Речници

- Зализняк, А. А. *Грамматический словарь русского языка*, „Русский язык”, Москва, 1977.
- Ожегов, С. И/Шведова, Н. Ю. *Толковый словарь русского языка*, РАН, Москва, 2003.
- Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка*: в 4-х т.: Пер. с нем. – 2-е изд., стереотип. – Прогресс, Москва, 1986. – Т. 1. – 573 с. (с доп.)
- Речник МС у шест томова: Матица српска – Матица хрватска. *Речник српскохрватскога књижевног језика*, Нови Сад – Загреб, 1969. (друго фототипско издање, 1990)

Цитирана литература

- Babić, Stjepan. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Nacrt za gramatiku, Zagreb 1986, Djela JAZU 62.
- Белић, Александар. *Савремени српскохрватски књижевни језик*. II. *Наука о грађењу речи*. Београд, 1949, 329 стр.
- Виноградов, В. В. *Русский язык*, Москва, „Русский язык”, 2001.
- Земская, Е. А. *Современный русский язык Словообразование*, издательство „Флинта”, Москва, 2009.
- Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику*. Први део. *Слагање и префиксација*. Београд, 2002. (Прилози граматички српскога језика. I)

- Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику*. Други део. *Суфиксација и конверзија*. Београд, 2003. (Прилози граматици српскога језика. II)
- Маројевић, Радмило. *Српски језик данас*. Београд, 2000.
- Маројевић, Радмило. *Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна* (I). [Приказ књиге: Клајн 2002 I]. – Студије српске и словенске. Серија I. Српски језик, број 10/1–2, година X, 685–779, Београд, 2005¹.
- Маројевић, Радмило. *Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна* (II). [Приказ књиге: Клајн 2002 II]. – Студије српске и словенске. Серија I. Српски језик, број 12/1–2, година XII, 501–600, Београд, 2007.
- Маројевић, Радмило. *Творбена и морфолошка анализа у граматичком систему савременог српског језика* (I). – Наука и образовање: Зборник радова са научног скупа (Бања Лука, 11–12. новембра 2005). Бања Лука, 2005², 123–151. (Научни скупови. Књ. 6. Т. I).
- Мароевич, Радмило. *Русская грамматика*, сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями (в двух томах), том I, Типология. Фонология. Морфология имени, Москва – Белград, 2001¹.
- Мароевич, Радмило. *Русская грамматика*, сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями (в двух томах), том II, Морфология глагола. Синтаксис. Теория перевода, Москва – Белград, 2001.
- Маројевић, Радмило. *Бошковићев метод творбено-семантичке реконструкције* (и његов значај за компаративно-историјску дериватологију словенских језика), I лингвистички научни скуп у спомен на Радосава Бошковића, Титоград, 1988.
- Русская грамматика*. Том I. Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. Москва, 2005 (1980).
- Современный русский язык*, под ред. В. А. Белошапковой, издание третье, исправленное и дополненное, Азбуковник, Москва, 1999.
- Станојчић, Живојин – Поповић, Љубомир. *Грамматика српскога језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*. Седмо издање, Београд, 2000.
- Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик (Грамматички системи и књижевно-језичка норма) I*, Београд 1964, I–X + 1–692. Поглавље *Грађење речи* 401–624. Друго изд. Београд 1970, I–X + 653; треће изд. Београд 1975, 653 стр; четврто изд. 1981, 653 стр.

Jelena B. Lepojević

**FORMATION OF SIMPLE NUMBERS
IN RUSSIAN AND SERBIAN**

Summary

The numbers in Serbian language are not classified according to their formation. The aim of this paper is to show that the numbers classification of the Russian language determined by the word formation aspect is fully applicable to Serbian.

Key words: numbers, cardinal numbers, simple numbers, suffixed numbers, complex numbers, composite numbers